

La Poesia de G. C. Muoth

Autor(en): **Camathias, F.**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **14 (1912)**

PDF erstellt am: **23.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882132>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

La poesia de G. C. Muoth.

Ils professers P. Maurus Carnot, Dr. Decurtins, G. B. Derungs e Dr. Pfister han publicau bialas lavurs sur G. C. Muoth e sias ovras. Ils romontschs han renconuschiu ils merets dil grond defunct cun caulda engrazieivladat. E sche quella gronda e' bun' olma ha era anflau avon Diu ella cuort celestiaa ina gloria proporziunada al bi laud terrester gudignau, lu stat ei bein cul Muoth e tut sto ad el gratular.

Mo perquei ch'igl ei gia vegniu scret e plidau exact e profundamein davart il poet e sia poesia, eis ei buca de concluder, che nos giuvens romontschs de novas generaziuns maunglien buca pli vegnir entruidai tier professor Muoth. Quel mantegn sia gronda muntada pil pievel romontsch per adina. Era nossa giuventetgna, ch'ha buca viu ed enconuschiu quei um, duei emprender ded enconuscher siu spért romontsch, che viva en sias ovras. Igl ei d'avantatg d'haver gronds e bials exempels avon égls.

La buna influenza dellas lavurs de Muoth astga buca sesminuir en nossa veta e scola romontscha. Pli baul haveva nossa giuventetgna de scola treis buns cudischs de Muoth enta maun:

Il grond cudisch de lectura (Eberhard romontsch), sia grammatica, sias normas de scriver endretg romontsch. E quei era buns e nizeivels cudischs. Ed ein ussa tonaton vegni mess dad ina vart! Mo ils cudischs novs de lectura contegnan in andant diember de poesias originalas de Muoth, era «la dertgira nauscha de Valendau» ed «il Cumin d' Ursera».

L' edizium dellas poesias de Muoth, fatga dalla societad retoromontscha, contenen il portret dil poet ed ina buna introducziun biografica, duess era plaunsiu aunc vegnir en pli biars exemplars en Surselva. Il bien professor mereta. Il tetel dellas principalas poesias enconuschan biars. Mo tgei gida mo il tetel?

Per quei vulein nus s' occupar cheu in' uriala cun quella la pli impurtonta figura de nossa literatura nova e far attents students e scholars, giuvens e vegls sil spért e lungatg de Muoth, sin quei che tuts beibien ord quella clara fontauna dell' atgna tiara. Il Homer romontsch duei inflamar era la giuventetgna ded ussa per la biala causa romontscha. En compagnia cul Muoth eis ei adina interessant e bi.

La pli biala poesia fuva il Muoth sez. In student sco Giachen Caspar ei staus, dat ei buca d' ariet. El ha giu in' olma ferma e valerusa, in' olma d' in Benedetg Fontana. Era per il student Muoth setractav' ei de vegnir suren sin in' aulta difficul-

tusa bastiun. La muniziun d' argien en sac muncava ad el plirs onns de studi, schege che siu bab era staus dad in temps in pur cun dudisch vaccas ad alp.

Mo persunter haveva nies student fetg buna muniziun spirtala e morala. Cun quella ha el saviu conquistar la bastiun della scienza ed en medem temps dar l' ureglia e la plema allas inspiraziuns dellas Musas. E cun tut stover engaldir, ha Muoth alla finala suenter endisch semesters a München aunc giu ina fortuna aparti, tier la quala grad quellas musas e — sias «spatlunzas» ein stadas gideivlas. Las bravas spatlunzas han spatlau a casa tondanavon, che lur amitg ha anflau ual a dretg temps — buc ina spusa e dunna reha — mobein ina professura per el fetg adattada.

Igl ei ver, ch' aunc biars auters paupers grischuns u svizzers han conquistau aultas plazzas e clamadas tras atgna, energica veglia, solidadat e perseveronza. Quei fuvà da vegl ge quasi la regla en nossa tiara. Tonaton ei e resta il bi secontener dil studiosus Muoth sil gimnasi e sill' universitat in excellent exempel per nossa giuventetgna. Scolasts romontschs, raquintei en scola dallas miseries e victorias dil cantadur della canzun «Benedetg Fontana». Quei sa consolar e dar anim a bein enqual affon e giuven, che sto far buca meins sforz per contonscher honorificamein sia clamada.

Il professor Muoth ha empriu e dociu latin.

Lungatg e literatura dils Romans ein stai a siu spért in grond benefeci, in oreifer fundament. Muoth havess mai saviu prestar tont a siu lungatg matern, sch' el havess buca giu studigiau il latin classic e vulgar, ord il qual nies romontsch ei sesvilupaus.

Professor Muoth ha empriu e mussau romontsch. Suenter haver giu empriu d' enconuscher el latin las ragischs dil romontsch ded oz, ei siu lungatg matern vegnius dublamein cars ed interessants per el. Culla clav latina ha el aviert ora ils misteris linguistics de nies tschintschar, de nies vocabulari. Mo denter ils temps de Horaz e quels de Muoth schai il spazi de biars tschentaners. Tgei ligiom dat ei denter bab e feagl, denter latin e romontsch? La historia, che baghegia la punt denter l' in e l' auter.

Professor Muoth ha era studigiau e mussau historia. Il pli grond temps de sia veta de professor ha el unfriu per studigiar cun stenta la historia ord las fontaunas ed ord ils cudischs. Siu spért ha persequitau la svilupaziun della cultura dall' entschatta tochen ussa.

Latin, romontsch e historia el pli vast senn dils plaid, formeschan aschia in' interessanta trinitat en la veta spirtala dil Muoth: il sol, mi, ut de sia olma. E quei ferm e clar accord ei lu ventireivlamein vegnius completaus cun metter vitier la quarta vusch: la poesia. La harpa de quella

olma ha perquei saviu resonar en accords de gronda, compleina harmonia. Il giuven Fontana ei vegnius suren silla bastiun era cheu.

Tras il latin ha el saviu sclarir il romontsch en sias lavurs philologicas, il studi culturhistoric ha ensemen cun siu dun poetic schau anflar el el pievel romontsch la desiderada materia per sias poesias. Quei ch' el ha empriu en sia veta, ei vegniu dretg ed ha saviu dar ora cun splendor en sia flurenta poesia. Gronda variaziun e tonaton concentraziun ed unitat regeva el reh spért dil poet retoromontsch.

«Historia», «Poesia» steva ei scret perquei els dus gronds tschupials, che duas mattauns vestgidas alla moda veglia han portau el til festiv della Romania avon la casa paterna dil Muoth a Breil anno 1908.

Tala ei stada la direcziun intellectuala dil poet. E quei ch' ei stau aschi harmonius ed adattau a quei um eminentamein romontsch, quei duess era esser nizeivel, e perquei recommendeivel als auters romontschs. Latin sa buca mintgin emprendre, mo romontsch duess mintgin sespruar de saver bein, demai che nus essan aunc adina nativs romontschs. E leutier gida ual il tschaffen per la poesia e literatura romontscha. Poet e historiograf sa era buca mintgin esser sco il Muoth, mo senn per la poesia e historia della patria sa

mintga romontsch emprender dal splendid exempel dil professor Muoth.

Empruaus ed entschallius da giuven ensi, ornaus taluisa cun duns digl intelletg e dil character, ei Muoth vegnius e restaus a Cuera professor. La divina providientscha ha menau il Muoth per la megliera via, ch' ei deva per el sco poet romontsch. Muoth ha retschiert bia da Diu e dalla patria, mo el ha era rendiu bein persuententer.

El ha saviu duvrar per ses studis las bibliotecas della capitala; el ha saviu guder annualmein las vacanzas, adina beinvegnidas per in poet. El ei vegnius stimulaus de far per la Surselva, quei ch' ils poets dell' Engiadina havevan fatg e fagevan per lur idiom. Ed il bien vin curial e veltlin ha probabel era mess enqualga il poet en l' extasa necessaria per far poesias pleinas de fiug.

E cun ses tschun talents ha il professor luvrau e gudignau tschun auters. Cheu sa ei esser raschieni mo da sia poesia.

Dapi ch' il Muoth era vegnius a Cuera e aveva aviert sia fravia de poesias leu denter las veglias tuors romanas, savevan ils romontschs tier tgi sevolver, cura ch' ei settractava de concepir canzuns ed inscripziuns per fiastas de mintg' uisa. Biaras poesias ha il poet fatg, supplicaus persuententer. La veta dil carstgaun drova il plaid ornau e festiv della poesia e Muoth deva bugen de quei ch' el haveva en abundonza.

Sco feagl d'in pur sursilvan saveva el da casa anora siu lungatg mumma. El ha pli tard studiau ils lungatgs neolatins e la historia dils dialects retoromontschs. (Annalas VIII.) Ed el ha rimnau per el material linguistic, plaids rars ed expressiuns popularas, sco ils redactors de nies idioticon fan dapresent. En las poesias encorschan ins era grad leu, che Muoth ei pli rehs en plaids ch' in diczionari. El ha era saviu, che la viarva romontscha selaschi mussar propi cun l'entira vertit, ch' ella posseda, mo lu, sch' il poet serenda enamiez denter nossa gleut e descriva e raquenta de quei ch' il pievel sez sa e fa.

Las empremas poesias han capeivlamein aunc buca tonta abundanza de plaids. En «las spatlunzas» dat el era mintgaton giu el foss fatal della munconza dil renomau «narativ» egl idiom sursilvan, raquintond egl «imperfect» enstagl el «presens» u «perfect». Sche quei ha saviu schabiar cul Giachen Hasper, co va ei cun quels, che translateschan ord il tudestg en romontsch?

Muoth ei schenaus de negins plaids, ch' existan. En sias «Mesiras» el «Cumin d' Ursera» fa el quasi d' envidar ora cun auters lungatgs, scaffend ina viarva spessamein rimada, che dess de lignar ad in che vuless translatar quei exact en in auter lungatg. Aschia sa negin far tunar il schumber della faviala romontscha. Leu nua ch' el lai dir aviras la calustra, tras dudisch vers en rima, pon

purs e filologs bein rir dadault, mo las musas far giudlunder mo bucca de rir.

Il cadenar ensemen rimas mava il davos al Muoth aschi tgunsch ordamaun, ch' el saveva raschunar, tgei ch' ei fuva, era la blutta prosa de cuschina, en rimas tunontas e legras. Mo tonaton vegn il «Gioder» aunc legius bugen, ed il saluteivel priedi allas cuschinieras, cugl Amen alla fin, tuna tonaton bein schi recent en «poesia,» che en prosa. Tut ei d' accord, che Muoth ei in meister el lungatg. Ed el meretta cauld engraziament per la premura ardenta, cun la quala el ha alzau e portau ordavon la bandiera dil lungatg matern. Mo che biars suondien quella biala e loscha bandiera!

Sco il lungatg ei carschius e semadiraus, aschia era il contegn poetic de sias ovras. Muoth ha ditg studiau la veta, il far e patertgar dil pievel, nossa historia e cultura. El stimava quei che ei tier nus original, nazional, caracteristic e per quei prezios els égls de scadin, che capescha za-tgei. Ed el veseva, che la cultura e moda nova semuossa en bia graus, sco l' inimitga dil spért sempel, patriarchalic è poetic de tschels onns. Quei fageva mal a siu cor grischn, che simpatisava pauc cun curios progress novs e cun la hypercultura dils marcaus.

En pliras poesias prend il Muoth partida per las isonzas veglias de sevestgir e cuschinar, far perdanonza e scheiver, mesirar latg si d' alp e far

cumin. Nua ch' el anfla veta dramatica ed originala en nies pievel, leu seposta el, mira sin tut, descriva tut manedlamein. El vul moviment ed accziuns, rueidas e pissiuns, schiglioc vegn el buc en siu element.

L' enconuschientscha della historia grischuna ha mussau ad el las persunas, las materias adattadas per far ordlunder canzuns e balladas: Sogn Gliezi, sogn Sigisbert, sogn Placi, il tirann Victor, il barun de Razen, ed igl avat Pieder de Pultengia, Benedetg Fontana ed il Gieri de Frundsberg. E buca d' emblidar il Toni de Strada.

E tgei qualitats semuossan ella poesia de Muoth ariguard lungatg, contegn e fuorma artistica? En la feglia, sia poesia, semuossa Muoth sez, il valent poet retoromontsch e historicher grischun.

De considerar mo ses duns intellectuals e sia pussonza poetica, havess Muoth era saviu d' avventar in poet tudestg, sco per ex. ils signurs Plattner ed auters grischuns. Mo siu cor ha buca vertiu quei. Muoth era memia grads, sincers e naturalis per snegar siu origin romontsch, entardir plaid e spért de bab e mumma en Surselva.

La basignusa literatura sursilvana desiderava e reclamava il siu talent tut autruisa, ch' il lungatg tudestg cun ses mellis poets. E seprender en per in lungatg pign, pareva ad el era in' ovra generusa e meriteivla. Semetter encunter alla davosa, totala germanisaziun de nossas valladas, e

quei en medem temps culs engiadines, quei ei stau sia ferma veglia e devisa. Simon Caratsch haveva gia dau ora la parola:

Engiadineis,	Schiditg sco 'gl In
Pertgei metteis,	Va fil a fin
Sco 'gl ei paleis,	Da Segl a Schlin,
Aschi pauc peis	Nies vierv ladin,
Sin vies lungatg?	Lein conservar.

E sco in Frederi Mistral ha clamau a ses compatriots sper la Rhona franzosa: «Stai si, ti schlateina latina» ed animau els de cultivar sper il tranzos era lur lungatg provenzal, aschia, e forsa era inspiraus da quella vart, ha Muoth clamau 1887 el Calender Romontsch: «Stai si, defenda, Romontsch, tiu vegl lungatg!»

Mo sch' ins vul, ch' in lungatg vivi e flureschi, ston ins era luvrar per sia literatura. Muoth ha fatg quei cun grond success. Per duvrar in maletg: Muoth saveva ils loghens, nua ch' ei dat d'arriet puaunas. El ei jus ed ha encuretgiu giu sia buna part ord la historia sursilvana. In dils megliers loghens de poesia ei staus per el siu vitg de Breil, nua ch' el enconuscheva mintga casa e las persunas lient, mintga caglia e mintga trutg.

Muoth ha saviu, che l'emprema materia per la poesia seigi cheu gia scaffida dal pievel sez, il pli grond poet sin tiara. E la patria carezada, il sulom patern ha porschiu al poet biars maletgs ed envidau ora siu talent: «Mira, Giachen Hasper,

tgei bialas caussas ei dat cheu de descriver en tiu vitgativ e sin quellas bialas alps? Metta en canzun quei che selai, fai il portret exact e real de quella gleut naturala, ed il pievel vegn a salidar tei sco in cantadur e pictur de vaglia!» E Muoth ei daventaus il poet dil sulom patern, dil pievel sursilvan.

E sin quella via ei Muoth daventaus era nies poet patriotic e nazional. Il bi, ch'el observa, metta el sil candalier, ella splendur della poesia. En ina retscha de canzuns, fatgas per la composiziun musicala e las qualas vegnan preziadas aunc ditg da nos cantadurs, exprima el ina ferma carezia per la mumma patria, per la mumma romontscha, per ils beins terresters della naziun. Tras siu epos «Il cumin d'Ursera» ei Muoth daventaus nies poet nazional romontsch.

Ei Muoth era in poet religios? Sesurvescha el era dil natural e terrester sco per figura e scala per verdats divinas e supernaturalas? Muoth porchas mo il maletg realistic dellas caussas terrestras. El lai sura al lectur de patertgar lundergiu, sco el vul. Allegorias e simbolicas fa el bucatgusch. Pertratgs pli profunds e grondas ideas ha el buca per moda de vestgir en sias poesias. Cun in Dante, in Schiller ha el pauc communabel. El ei probabel staus dil meini, che poesia romontscha religiosa seigi d'anflar avunda en la litera-

tura dils tschentaners vargai. Era ad in Muoth eis ei insumma buca dau ded esser e far tut.

Era suenter Muoth san poets romontschs aunc subsister. E las puaunas ha el era buca magliau naven tuttas. Il mund grond ed il pign, nossa patria dalunsch e datier porschan materia poetica avunda. Il dretg contegn anfla denton mo quel, che ha sez enzatgei de metter vitier. In bi e niebel idealismus ha aunc adina bia de metter sisu sin questas svaneivlas caussas mundanas. Poesia, ch' il carstgaun po tier, eis ei biara, mo tonaton ein buns poems rars, perquei che la fuorma poetica ei per biars in misteri. — Co ein las poesias dil Muoth gartigiadas ariguard la fuorma?

Virtuositat ariguard saver duvrar igl instrument ei aunc buca la fuorma senza egl art, mo arva la via leutier. Igl art ruaussa sin la savida e quella ha buca muncau al Muoth. Ha el era fatg il necessari sforz per vegnir sil spitg digl art?

Muoth scriva poesias buca per ils critichers, anzi pil sempel pievel romontsch. El ei in poet popular. Ed igl esser sempels, clars e populars ei per in professor franc in rar e grev art.

Muoth raquenta, descriva, malegia. El ei in talent epic, era en las biaras canzuns, che vegnan cantadas. Ed en sias balladas pli liungas lai el quorer la viarva rimada senza strofas, sco ina reha buola lai ir siu dutg dalla spunda giu senza interrupziun. Sia viarva sedistingua pli fetg tras

forza, che tras finezia dulada. El ha era empruau poesias en fuormas e vers de mintg' uisa, naven dal lad hexameter, tochen tiel vers graischel de treis quater silbas. En vers quorts sentan ins enqualga stagn ferm il regiment dellas rimas.

In fin ed emperneivel humor, la biala flur din spért harmonic, flurescha tier il Muoth sez ed en sias poesias. Bia poesias legian ins senza calar de far bucca de rir. Divertir vul ge era il poet, bucamo esser de nez. E quei ch'ei lev e legher sco in termagl vegn stimau da biars meglier, ch' il serius e classic. Ei dat de quels che laian plascher meglier il «Gioder», che il «cumin d' Ursera». Schege um de scienza, representa Muoth sco poet il «gai savoir» dils meridionals. Siu solegliv humor ha gudignau ad el ils cors dil pievel. — Elements tragics, trests encuntercomi ha Muoth schau dad ina vart. Grevs e profunds problems tractescha el buca. Entginas lavurs ein restadas mo fragments.

Mo diversas gadas ha il poet tonaton sforzau sia olma de dar tut quei ch' ella pudeva dar, ge propi de schar giu il latg dil tuttafatg, sco las vaccas en stavel il di de dugar. — Quei ei stau il cass, cura ch' el haveva cattu ina materia veramein gronda e vengonza de vegnir luvrada ora cun art fin e perfetg.

Muoth ha giu la fortuna d' anflar el «cudisch

instructiv» per las scolas ruralas stampaus 1840, alla fin dil capetel sur la «ligia nera», en buna prosa l'entira, detagliada raquintaziun davart il barun de Razen avon dertgira a Vallendau e siu fideivel, inschignus fumegl. Vid quella stupenta materia dada ha lu Muoth saviu concentrar tut sia forza poetica silla fuorma. Ed en quella gronda ballada populara ei lu era tut daventau veramein fin ed artificial. Balladas pli pintgas ha Muoth aunc de biaras, ch' ein era en fuorma sil pli ault scalem. Denter las ovras classicas de Muoth dumbran ils critichers era cun raschun sia novella «Pregiudecis».

E tgei eis ei de dir dal «Cumin d' Ursera»? Tgei donn fuss ei stau, sche Muoth havess schau anavos quel forsa era mo en fragments. Cura che Sgr. cuss. naz. Dr. Decurtins era vidlunder, de dar ora siu emprem tom Chrestomathia, vuleva el obtener era dal Muoth «las meglieras caussas». E Decurtins saveva, ch' il professor havess aunc buca dau, mo ch' el possi aunc dar il meglier. E Muoth ha sin quei far d' envidar fatg siu «cumin» e forsa era pér entuorn 1893 sias «Mesiras», che ein comparidas, sco il cumin, igl emprem en la Chrestomathia de Dr. Decurtins.

Lungatg, contegn e fuorma celebreschan en quei pign epos gronds triumphs, cunzun egl emprem e davos cant. Tenor il contegn ei era la fuorma dil vers variada cun fin art. En la part

amiez, cun las liungas exposiziuns historicas e politicas sin la buora de cumin, anflan plirs disporziun denter il contegn prosaic ed il vestgiu poetic. Mo era il Homer cupida enqualga. Liungas peroraziuns vegnan era avon en epos ded auters pievels. Dr. Decurtins ha scret il meglier sur il Cumin egl «Ischi» de 1906. Quella poesia duess vegnir legida pli stedi dal pievel romontsch. Quei ei in bi e losch cant dils Romontschs per adina.

G. C. Muoth ruaussa ussa dapi la stad 1908 a Cuera sin la spunda de S. Gliezi demaneivel de siu laborator, dal qual anora el ha mirau tontas gadas dalla biala vallada dil Rein si en Surselva. En biaras canzuns ha el salidau e celebrau la biala patria grischuna, dad el aschi carezada.

«Seis salidau cun tia pezza grischa,
Sulom de libertat, miu car grischun!

Ti has miu cor,» aschia cloma el, ed aschia eis ei stau. El ha unfriu la lavur de sia veta a siu car grischun, alla giuventetgna che studegia, allas societats, che lavuran pil bien della tiara. La poesia dil Muoth ha per fundament sia buna e pussenta personalitat. Mintga causa dad el vegn stimada forsa pli che quei ch'ella meritass, per quei ch'ella dariva dil Muoth, che gauda sez gronda stema. Schege ch'el ei buca in sogn, ch'ins metta sils altars, sch' eis el tonaton restaus fideivels alla baselgia catolica tochen silla fin. E per nus ro-

romontschs eis el staus e resta in program, in menader ed oreifer campiun.

Sia benedicziun de poet ha el dau specialme in alla Surselva. Quasi tuts loghens naven da Vallendau e Laax tochen sin l' Alpsu ed on d' Ursera han survegniudad el ina canzun e selegran giudlunder. Breil e Mustér han porschiu ad el la pli abundonta materia poetica. Ed aschia viva Muoth vinavon en Surselva e denter tuts romontschs. E quels vegnan a star fermamein entuorn lur capitani G. H. Muoth. E nossa mumma romontscha vulein nus consolar culs plaids:

Tiu cantadur, schi ditg sco ti,
El stat cheu en memoria:
Ch' el resti verds, siu bi tschupi,
Quei ha quitau l' historia.

Fl. Camathias.

